

ДОРАДНИЦТВО У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРОСФЕРИ

Л. М. Сокол, кандидат економічних наук

Розглянуто теоретико-методичні основи сталого розвитку та сталого розвитку агросфери. Проаналізовано заходи досягнення сталого розвитку сільських територій. Запропоновано інструменти вдосконалення дорадчого забезпечення сталого розвитку сільського господарства.

Дорадництво, сталий розвиток, інформаційно-консультаційне забезпечення, агросфера, сільське господарство.

Новою концепцією подальшого розвитку суспільства, що пов'язує економічне зростання, збереження довкілля та соціальні аспекти, стала теорія сталого розвитку. Дорадництво є елементом науково-інформаційного забезпечення управління сталим розвитком у сільському господарстві, що підвищує ефективність прийняття управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розвитку та застосування методів сільськогосподарського дорадництва присвячені дослідження зарубіжних та вітчизняних вчених, серед яких: Т. Буткалюк, Ю. Ванжула, Г. Лоянич та ін. [7], М. Ф. Кропивко, Т. П. Кальна-Дубінюк, М. Ф. Безкровний, І. П. Кудінова, Л. Х. Рибак, Л. М. Серета та ін. [3, 2], В. А. Верба, Т. І. Решетняк В. А. Верба, Т. І. Решетняк [1] та інші дослідники.

Мета дослідження – обґрунтування теоретичних та практичних засад дорадчого забезпечення сталого розвитку сільського господарства.

Виклад основного матеріалу. Ідеологією третього тисячоліття, що забезпечує збалансований розвиток цивілізації, вважають теорію сталого розвитку. Вона базується на поглиблених наукових обґрунтуваннях та сучасних інформаційних технологіях. Теорія сталого розвитку є альтернативою парадигмі економічного зростання за *екстенсивною моделлю*.

“Сталий розвиток” – це такий розвиток суспільства, який задовольняє потреби нинішніх поколінь і не ставить під загрозу можливості наступних поколінь задовольняти свої потреби” (зі звіту Комісії Організації Об'єднаних Націй “Наше спільне майбутнє”, під керівництвом Гро Харлем Брутланд, 1987 р.).

“Сталий розвиток” – це управління сукупним капіталом суспільства задля збереження і примноження можливостей людини” (із доповіді Світового Банку з розвитку, 1992 р.).

Тому справедливо стверджувати, що сталий (стійкий, гармонійний, збалансований, життєздатний, самопідтримуваний) розвиток є сучасною концепцією, що ґрунтується на принципах взаємодії суспільства і приро-

ди, передбачає гармонізацію економічного й соціального розвитку з метою збереження довкілля. Суть сталого розвитку полягає в обов'язковій узгодженості економічного, екологічного та людського розвитку, щоб з покоління в покоління не зменшувались якість і безпека життя людей, не погіршувався стан довкілля й відбувався соціальний прогрес, який визнає проблеми та інтереси кожної людини. Людина є основним стратегічним джерелом розвитку.

Перша конференція ООН з питань довкілля відбулася у Стокгольмі (Швеція), 5–16 червня 1972 року. Зібрання мало на меті розробити спільне бачення та принципи охорони довкілля й поліпшення умов життя людей. Конференції передувала підготовка 86 урядами країн світу оглядових доповідей зі стану довкілля. Учасники конференції схвалили Декларацію про людський розвиток, яку можна вважати першим програмним документом із питань сталого розвитку. Важливим результатом конференції було рішення про створення Програми ООН з питань охорони довкілля та розвитку.

Розробка ідеї сталого розвитку пов'язана з діяльністю ООН, з ініціативи якої восени 1983 року, згідно з резолюцією 38/361 Генеральної Асамблеї ООН, було створено Міжнародну Комісію у справах довкілля та розвитку.

Подальшого розвитку ідеї Комісії набули в рішеннях Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку, що була проведена в Ріо-де-Жанейро у червні 1992 року. На цьому форумі планетарного масштабу було ухвалено ряд важливих документів, зокрема, Програму дій “Порядок денний на XXI століття” (Agenda 21) – основоположний документ у галузі переходу до сталого розвитку країн світу. Цей документ спрямовує уряди країн світу, неурядові організації та фахівців до діалогу та здійснення заходів, спрямованих на формування більш ефективної і справедливої світової економіки.

Ступінь виконання запропонованих на конференції дій було проаналізовано у червні 1997 року на черговій сесії Генеральної Асамблеї ООН, яка відбулася в Нью-Йорку, США. Результати було висвітлено у Програмі дій з подальшого впровадження “Порядку денного на XXI століття”, що отримав назву “Ріо+5”. Документ містив оцінку виконаних дій щодо переходу людства на шлях сталого розвитку за пройдені п'ять років, було зроблено відповідні висновки, враховано приклади негативного та позитивного досвіду, окреслено відповідні рекомендації.

У 2002 році на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку в Йоганнесбурзі було ухвалено План дій, у якому окреслено пріоритети та подальші кроки у напрямі прискореного досягнення цілей та виконання завдань, визначених попередніми документами.

У 2012 році ООН організувала Конференцію з питань сталого розвитку, також відому під назвою «Ріо-2012» або «Ріо+20», яка пройшла в Ріо-де-Жанейро (Бразилія), де було обговорено проблеми «зеленої» економіки, сталого розвитку та ліквідації бідності.

До головних подій з питань сталого розвитку, що відбулися після саміту в Йоханесбурзі, належать проголошення 2005–2015 років Десятиліттям “Освіти для сталого розвитку” у 2004 році та затвердження Стратегії освіти для сталого розвитку в країнах регіону ЄЕК ООН у 2005 році.

Для досягнення сталого розвитку необхідним є:

- створення політичної системи, яка ґрунтуватиметься на відповідній законодавчій базі;
- створення соціальної системи, яка забезпечить розв’язання проблем;
- створення системи виробництва, яка ґрунтується на екологічних засадах та принципах сталого природокористування тощо.

Сталий розвиток забезпечує взаємоузгоджений, гармонійний та збалансований економічний і соціальний розвиток та збереження довкілля.

Економічна складова сталого розвитку передбачає оптимальне використання обмежених ресурсів та застосування природо-, енерго- і матеріалозберігаючих технологій з метою створення потоку сукупного доходу, що забезпечує збереження сукупного фізичного, природного, людського капіталу, з використанням якого створюється сукупний дохід. Соціальна складова сталого розвитку орієнтована на суспільний добробут, людський розвиток, на збереження стабільності суспільних і культурних систем, на зменшення кількості конфліктів у суспільстві. Екологічна складова сталого розвитку орієнтована на забезпечення цілісності біологічних і фізичних природних систем, їх життєздатності, стимулювання здатності біосфери до самовідновлення й адаптування до змінних умов і чинників впливу [4, с.11–12].

З метою досягнення сталого розвитку сільських територій необхідним є виконання першочергових заходів у екологічній, економічній та соціальній його складових (див. таблицю), згідно з планами реалізації сталого розвитку [5, 6].

В екологічній складовій сталого розвитку сільських територій переважають раціональні заходи використання, лімітування забруднення та охорона природних ресурсів, зокрема водних та земельних. Стале сільське господарство передбачає раціональне використання природних ресурсів у процесі агровиробництва.

Таким чином, стале сільськогосподарське природокористування – це комплекс заходів і функцій, що дають змогу підтримувати характерні параметри (властивості) ґрунту і води у просторі й часі. Сталим земле- та водокористування стає тоді, коли функціонує за принципом розширеного чи простого відтворення земельних і водних ресурсів; коли ступінь впливу на природні ресурси узгоджується з їх здатністю до саморегуляції, тобто здатності відтворювати характерні параметри без додаткових заходів після усунення впливу; коли функції землі та води відбуваються в межах природних режимів, природної біохімічної здатності, наслідком яких є одержання екологічно безпечної сільськогосподарської продукції.

Основні заходи досягнення сталого розвитку сільських територій

Сфери сталого розвитку		
Екологічна складова	Економічна складова	Соціальна складова
<ul style="list-style-type: none"> - нормування та лімітування щодо використання й забруднення земельних і водних ресурсів; - впровадження басейнового принципу управління в галузі використання, охорони та відтворення водних ресурсів; - зменшення частки населення, якій недоступні ресурси безпечної питної води; - забезпечення сільських населених пунктів, що користуються привізною водою, централізованим водопостачанням; - розвиток водопровідно-каналізаційного та санітарного забезпечення; - виконання програм розвитку меліорації земель і поліпшення екологічного стану зрошуваних та осушуваних земель; - впровадити екологічно чисті дієві методи підвищення родючості ґрунтів та боротьби із сільськогосподарськими шкідниками; - запровадження екологічного землеробства; - забезпечення екологічно обґрунтованого поводження з пестицидами та агрохімікатами; - збільшення лісистості, раціональне використання та охорона лісових ресурсів; - забезпечення виконання положень безпечного поводження з відходами та їх утилізація. 	<ul style="list-style-type: none"> -підвищення продуктивності та конкуренто-спроможності промислових об'єктів шляхом активізації та регулювання трансферу екологічно-чистих технологій; - створення системи економічних стимулів виробництва екологічно чистої сільськогосподарської продукції на основі технологій біологічного землеробства; - забезпечення доступу сільського населення до сучасних систем енергозабезпечення; - сприяння розвитку сільського зеленого туризму. 	<ul style="list-style-type: none"> - подолання бідності, підвищення рівня зайнятості та доходів сільського населення; - підтримання сприятливої інфраструктури та умов для праці, відпочинку й фізичного розвитку сільського населення; - поліпшення демографічної ситуації, зниження смертності новонароджених, дітей та матерів; - зменшення поширення ВІЛ-інфекції / СНІДу; - підвищення освітнього та культурного рівня на селі; - підвищення рівня поінформованості та обізнаності населення щодо питань сталого розвитку й формування екологічної свідомості.

Досягнення сталого розвитку агросфери потребує науково-інформаційного, організаційно-структурного, законодавчо-нормативного та фінансово-економічного забезпечення (рис.1). Розвиток дорадництва сприяє досягненню сталого розвитку агросфери.



Рис. 1. Забезпечення сталого розвитку агросфери

Науково-інформаційне забезпечення в реалізації ідей сталого розвитку агросфери має вирішальне значення. Достовірна й повна інформація – необхідна умова розроблення та прийняття відповідних управлінських рішень у галузі раціоналізації та екологізації сільськогосподарського виробництва. Тому вдосконалення потребує система державного статистичного спостереження та моніторингу, аудиту, експертизи природних об'єктів.

Збалансоване управління має здійснюватися на новому інформаційно-технологічному рівні через створення державних аналітично-інформаційних комплексів. Це забезпечується веденням обліку природних ресурсів, земельного й водного кадастру, землеустрою та екологічного районування. Вони складають науково-інформаційну базу для вдосконалення системи управління ресурсами, ведення системи реєстрації та визначення прав власності на ресурсокористування, раціональної організації сільськогосподарського господарювання з метою найефективнішого ведення агровиробництва в умовах ринкової економіки.

Створення інформаційних комплексів потребує наукових обґрунтувань – проведення цільових наукових і науково-технічних програм та забезпечення їх державного фінансування.

Згідно із сучасним світовим та вітчизняним законодавством, інформаційні ресурси мають бути загальнодоступними для налагодження діалогу між органами державної влади, бізнес-структурами, науковою сферою, громадськістю тощо. З цією метою варто забезпечити створення відділів зв'язку з громадськістю при всіх управлінських структурах. У «Порядку денному на XXI століття» [5] наголошується, що перехід на засади сталого розвитку вимагає активної діяльності різних секторів суспільства: державного, приватного та неурядового, і тісної співпраці між ними (рис. 2).

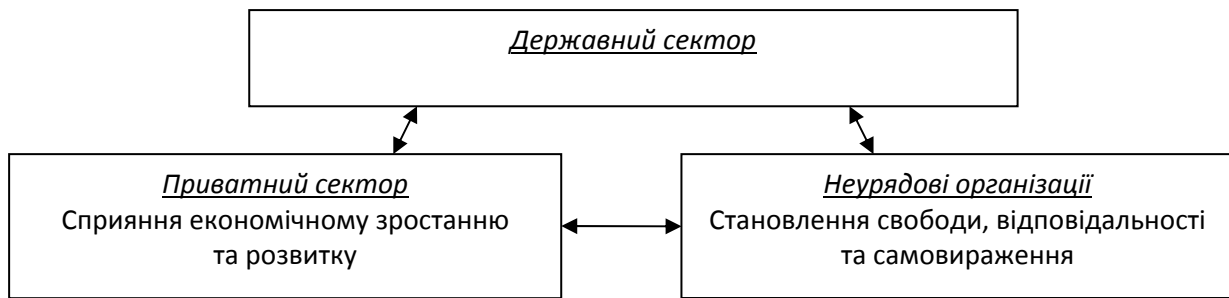


Рис. 2. Співпраця у галузі забезпечення сталого розвитку

Нині, коли світове співтовариство прагне відійти від нераціональних моделей розвитку та стати на шлях екологічно безпечного й сталого розвитку, одне з основних завдань полягає в сприянні розумінню загальної мети всіма верствами суспільства. Можливість забезпечення такої мети буде залежати від готовності всіх верств суспільства брати участь у справді широкому співробітництві й діалозі та від визнання самостійної ролі, зобов'язань і особливого потенціалу кожного.

Консультаційно-дорадчі послуги передбачають поширення знань та інформації від того, де вони є, до того, хто їх потребує з метою впровадження досягнень аграрної науки у сільськогосподарське виробництво і підвищення професійного рівня суб'єктів управління природокористуванням та забезпечення сталого розвитку агросфери.

Суспільно-корисні або загальні дорадчі послуги надаються сільськогосподарським виробникам і населенню з метою пропаганди державної аграрної політики, досягнень науково-технічного прогресу, розповсюдження загальнодоступної інформації ринкового і науково-технічного характеру, узагальнення передового досвіду. До спеціальних послуг належать: підвищення кваліфікації без відриву від виробництва; розроблення рекомендацій з підвищення ефективності виробництва і технологій; маркетингові дослідження; складання бізнес-планів та інвестиційних проектів та інші, які сприяють забезпеченню життєдіяльності сільськогосподарських виробників на принципах сталого розвитку [7].

Динаміка науково-технічного прогресу в сучасних умовах характеризується прогресивним скороченням термінів часу між теоретичними розробками та їх практичним впровадженням в управління, технологічні процеси та інженерні рішення. Недостатня інформованість сільськогосподарських товаровиробників щодо нової сільськогосподарської техніки, технологій, методів організації й управління виробництвом і заготівельно-збутовою діяльністю є причиною того, що результати їхньої праці значно нижчі за потенційні. Тому актуальним є підвищення рівня науково-технічної освіти працівників, зайнятих у царині сільськогосподарського виробництва, шляхом організації перманентного їх навчання. А підготовка цих спеціалістів неможлива без достовірної та оперативної інформації про сучасні вітчизняні й зарубіжні досягнення в організації, економіці, технологіях виробництва та переробки сільськогосподарської продукції [3].

Таким чином, методи дорадчої діяльності у забезпечення сталого розвитку агросфери можна класифікувати як:

а) масові методи розповсюдження інформації – різні види інформування за допомогою радіо, телебачення, аудіо- і відеотехніки, електронних засобів, друкованих видань (спеціалізовані журнали, газети, брошури, плакати, буклети, офіційні повідомлення), засоби наочної агітації;

б) групові методи навчання і консультування включають ділові дискусії, збори, лекції, виступи, семінари, невеликі виставки, польові дні, демонстрації тощо;

в) індивідуальні методи роботи передбачають консультації в офісі, в господарстві, телефоном, за допомогою листування, під час неформальних зустрічей та ін.;

г) методи експрес-аналізу й консультування з економічних та фінансових питань (SWOT-аналіз, Gross Margin);

д) методи консультування з економічної оцінки технологій в АПК;

е) методи аналізу та консультування з економічної діяльності [1, 2].

Виконавцями робіт є дорадчі служби, інформаційно-консультаційні формування закладів аграрної науки і освіти, підприємницькі консалтингові фірми, спеціалізовані підрозділи агросервісних підприємств та об'єднань, деякі сертифіковані консультанти.

Успішний розвиток сільськогосподарської дорадчої діяльності в Україні потребує суттєвої державної підтримки, інституційної підтримки, удосконалення правового поля, досвідчених фахівців у цій сфері та викладачів, експертів-дорадників, а особливо фінансування. Важливе значення для України має створення Національного центру сільськогосподарського дорадництва та державних дорадчих служб при Головних управліннях сільського господарства і продовольства областей і районів, а також введення посади дорадника при сільських, селищних радах. Усе це потребує подальшого розвитку професійної дорадчої освіти, зокрема у вищих навчальних закладах, та державного фінансового забезпечення. Менеджмент-консалтинг уможливорює застосування спеціальних кількісних та класичних методів консалтингової діяльності для діагностики недоліків системи управління сталим розвитком агросфери.

Інституційна та функціональна модернізація сталого сільського господарства потребують чималої професійної переорієнтації управлінських органів, відповідальних за прийняття рішень. Необхідно створити систему професійної підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації та оцінки компетенції як державних службовців, так і бізнесових і громадських суб'єктів управління.

Важливим є започаткування освітньо-навчальних процесів із питань сталого розвитку шляхом створення національної програми інформатизації суспільства, проведення семінарів, створення циклу телевізійних фільмів і передач, підготовку та впровадження у навчальний процес відповідних посібників і курсів лекцій. Освіта для сталого розвитку в управлінні потребує організації навчального процесу, який складається з інформування членів суспільства про основні проблеми сталого розвитку,

формування світогляду, дорадництва, переорієнтацію навчання з передачі знань на встановлення діалогу.

У формальній освіті це – вища освіта, дистанційна освіта, перекваліфікація та короткотермінове навчання (тренінги, стажування тощо). У неформальній освіті (просвіта) це – самоосвіта, участь у діяльності громадських організацій, асоціацій, зібрань.

Популяризація вчень про сталий розвиток передбачає введення навчальних курсів зі сталого розвитку та відкриття відповідних спеціальностей, включення елементів сталості до наявних навчальних програм, оскільки сталий розвиток охоплює всі сфери життєдіяльності людини, зміни у викладанні – від передачі знань до обговорення проблем. Також важливим завданням підтримки освіти для сталого розвитку є встановлення співпраці зі світовими центрами освіти для сталого розвитку та навчальними закладами для використання досвіду.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Удосконалення управління сталим сільськогосподарським виробництвом неможливе без забезпечення науково-інформаційними ресурсами, що передбачає розвиток науки, надання консультаційно-дорадчих послуг та зміцнення контрольо-аналітичного забезпечення. Ключовими завданнями зміцнення сільськогосподарського дорадництва залишаються: посилення державної підтримки, інституційне забезпечення, удосконалення правового поля, державне фінансування, оптимальний розвиток приватного дорадництва.

Список літератури

1. Верба В. А. Організація консалтингової діяльності / В. А. Верба, Т. І. Решетняк. – К. : КНЕУ, 2000. – 244 с.
2. Сільськогосподарська дорадча діяльність / [Кальна-Дубінюк Т. П., Кудінова І. П., Рибак Л. Х., Середа Л. М.]. – К. : Лисенко М. М., 2014. – 344 с.
3. Основи аграрного консалтингу : навч. посіб. / [М. Ф. Кропивко, Т. П. Кальна-Дубінюк, М. Ф. Безкровний та ін.]. – К. : Агроконсалт, 2004. – 285 с.
4. Підліснюк В. Основи сталого розвитку : посіб. / В. Підліснюк. – Кременчук : Щербатих О. В., 2008 – 124 с.
5. Програма дій “Порядок денний на XXI століття” / пер. з англ. ВГО “Україна”. – К. : Інтелсфера, 2000. – 360 с.
6. Про затвердження Комплексної програми реалізації на національному рівні рішень, прийнятих на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку, на 2003–2015 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2003 року № 634 : Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
7. Теорія та практика дорадництва (планування та втілення програм екстеншн) : навч. посіб. / [Т. Буткалюк, Ю. Ванжула, Г. Лоянич та ін.]. – Вінниця : Консоль, 2004. – 240 с.

Рассмотрены теоретико-методические основы устойчивого развития и устойчивого развития агросферы. Проанализированы меры достижения устойчивого развития сельских территорий. Предложены инструменты

совершенствования информационно-консультационного обеспечения устойчивого развития сельского хозяйства.

Консультирование, устойчивое развитие, информационно-консультационное обеспечение, агросфера, сельское хозяйство.

The theoretical and methodological foundations of sustainable development and sustainability in agriculture are considered in the article. The measures of sustainable rural development are analyzed. The improvement tools for sustainable agricultural development are proposed.

Extension, Sustainable Development, Information and Consultation Providing, Agrosphere, Agriculture.

УДК 664.1:658.821

ВИРОБНИЦТВО ЦУКРУ В УКРАЇНІ: СТАН І ПРОБЛЕМИ ПЕРЕБУДОВИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

С. А. Стасіневич, кандидат економічних наук

Узагальнено підсумки функціонування цукробурякової галузі України в 2014 р., оцінено стан внутрішнього ринку країни та можливості просування українського цукру на європейський ринок на фоні очікуваної кон'юнктури ринку продукції в ЄС в контексті євроінтеграційних процесів держави.

Цукор, цукрові буряки, виробництво, експорт, імпорт, внутрішній ринок, євроінтеграція.

У 2014 р. в Україні мало місце сезонне «перевиробництво» цукру. В умовах падіння споживчого попиту на продукт, підвищення витрат на виробництво, дефіциту обігових коштів у цукрових заводів, відсутності пільгового кредитування підприємств галузі, внутрішній ринок характеризується перевищенням пропозиції над попитом, несприятливою для виробників ціною ситуацією. Це зумовлює необхідність пошуку шляхів зниження собівартості продукції та нових зовнішніх ринків збуту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання ємності та кон'юнктури ринку цукру України, зважаючи на стратегічне значення продукту, вивчали та аналізували багато вчених і практиків, зокрема О. С. Заєць, О. С. Багатеренко, М. М. Ярчук, О. М. Шпичак та інші. Проте кожний виробничий сезон у нестабільних економічних умовах має свою специфіку, динамічність сучасних зовнішньоекономічних процесів віддзеркалюється новими проблемами та завданнями, що постають перед галуззю.

© С. А. Стасіневич, 2015